

Vandringsguide Kävsjön runt

Så här fungerar det:

Utmed vandringsleden finns stolpar med nummer. I handledningen finns text till motsvarande nummer. Kombinera texten med det du ser i verkligheten. Vissa av numren i detta häfte finns på leder som ligger intill leden Kävsjön runt. Du kanske inte passerar alla numren på din vandring.

Ha en bra dag i naturen önskar personalen på Store Mosse nationalpark.

Om du inte vill behålla handledningen så var vänlig och lägg tillbaka den i lådan till andra besökare, tack!

Kävsjön runt

Leden är 12 km lång och utgår från parkeringsplatsen vid naturum, den är lätt att gå och de våta partierna är spångade. Trots det kan det under perioder med mycket regn vara mycket blött på vissa partier.

Denna vandrarhandledning följer leden medurs. Det råder tillträdesförbud runt Kävsjön under sommarhalvåret, leden är dock alltid öppen, det är också tillåtet att följa lederna in till fågeltornen vid sjökanten.

När det är blött och regnigt och ibland fruset kan plankorna vara mycket hala att gå på.

10 Isräfflor i berget

Här har inlandsisen lämnat tydliga spår i berget. Den tunga två km tjocka inlandsisen tryckte inte bara ned markytan, isen skrapade även berggrunden med fastfrusna klippor och block när den rörde sig över området under mer än 100 000 år. Räffloras riktning visar åt vilket håll isen rörde sig. Isen drog sig norrut och detta område blev befriat från inlandsisen för ca 14 000 år sedan.

Isen var så tung att den tryckte ner marken, när sedan isen smälte och trycket lättade lyfte sig marken igen, "landhöjningen". I denna del av Sverige trycktes marken ner omkring 100 meter som mest, och här på Store Mosse har marken återgått till det ursprungliga stadiet. I Norrland, vid höga kusten stiger marken fortfarande, nästan 1 cm om året. Det är världsrekord i landhöjning!

Under kvartärtiden, de sista 2,6 miljoner åren, har vi haft minst tre istider. Mellan istiderna har klimatet varit ungefär som nu, och nu lever vi förmodligen i en sådan mellanistid. Mellanistiderna har i regel varat 10 – 15 000 år. Det innebär att om kanske 1000 år är det dags igen för en ny istid! Den här gången har ju människan komplicerat det hela med den globala uppvärmningen, i och med ökade utsläpp av växthusgaser, den förstärkta växthuseffekten. Hur det kommer att påverka kommande istider är det ingen som vet.

11 Fläsebäcken

Fläsebäcken är inte någon naturlig bäck utan ett grävt avvattningsdike från Kävsjön. 1840 sänktes Kävsjöns vattenyta med ca en meter, detta gjordes för att få mer mark att odla och för att få mer betesmark. Det var fattiga tider, befolkningen ökade och man behövde odla mer mat. På Kävsjöns torrlagda botten bildades ett gungfly och där bedrevs myrslätter under lång tid. Det mesta av gungflyet ligger på den södra sidan av Kävsjön. Det består av en väv av rötter och växter, som sammanbundna flyter på vattnet. Trots det så kan man få se både älg och rådjur gå omkring och beta av buskar och gräs på gungflyet.

Under sommaren kan man beundra den vackra blomman Missne som växer i bäckkanten intill bron.

Missne (Calla palustris)

Västra fågeltornet

Lilla tornet är en bra plats att skåda fågel. Vanliga fåglar i det här området är trana, sångsvan, grågås, många olika vadare, men även rovfåglar som brun kärrhök, havsörn, kungsörn, fiskgjuse kan visa sig. På hösten passerar den blå kärrhöken och fjällvråken området. Grågåsen är lätt att känna igen på den röda näbben som lyser lång väg. Den bruna kärrhöken flyger lågt över markerna och spanar efter sorkar och annan smaskig mat. Honan är lätt att känna igen med sin bruna färg och gräddvita hjässa.

Grågås (Anser anser)

Brun kärrhök (Circus aeruginosus)

12 Vid diket

Om du följer diket västerut en bit kommer du fram till en plats där det växer Linnea. Det är Smålands landskapsblomma och på denna plats trivs den bra. OBS! Se men inte röra! Linnean är vackrast där den växer. Här är leden ny. Den renoverades hösten 2011. Arbetet utfördes av Föreningen Store Mosse Nationalpark.

13 Leden

Detta var den gamla kyrkvägen från gårdarna på Svänö till Kävsjö kyrka. Här har många människor traskat fram och åter för att efter en veckas hårt slit på gården, lyssna till prästens predikningar om söndagarna. Dagens vandrare går här för att njuta av fågelsången och den vackra naturen.

Här är terrängen flack och består av sand från botten på sjön Fornbolmen. Det är mest tall som växer på dessa marker.

Södra Svänö

Du har nu kommit till Södra Svänö. Detta är en ö främst av morän, omgiven av mossar och våtmarker. Det är ett gammalt kulturlandskap, här har människor bott och levt sina liv i århundraden.

Mellan dungarna av lövskog har marken brukats i långa tider. Inhyrda betande nötkreatur hjälper till att hålla markerna fortsatt öppna. Det gör att florán är mycket artrik. På en svensk betad, och ogödslad äng kan det växa upp mot ett 50 tal olika arter per m². Det är mer än i Amazonas regnskogar!

När du är på Svänö kom ihåg att stänga grindarna efter dig så inte betesdjuren kommer ut. Lämna djuren ifred, de är nyfikna men kan skada sig själva om de blir skrämda.

Vill du veta mer om Södra Svänö, gå in i raststugan och läs i pärmen om Svänö. Där finns massor med ytterligare information och kartor om denna plats.

Svänödamen och silverskatten i Hanö

Det finns spännande historier om Svänödamen som sägs vakta en silverskatt från 14–15 hundratalet. Det var Kävsjö bys kyrksilver som grävdes ner för att inte danska krigshären skulle stjäla den. Mannen som grävde ner skatten dog plötsligt innan han hade berättat var platsen för skatten var. Efter det har många försökt hitta den men misslyckats på grund av olika skrämmande händelser.

Svänödamen – grå damen eller Hanökärringen är på något sätt knuten till Norrgården på Svänö. Hon gör sitt yttersta för att förhindra att skatten hittas. Många är de besvikna skattsökare som med svansen mellan benen lämnat Svänö skrämnda för livet och dessutom utan silverskatt.

Hanö gravfält

På Hanö gravfält finns de äldsta kända spåren efter människor i nationalparken. Stenarna här restes under järnåldern för kanske 2000 år sedan. Det är här Svänödamen brukar sitta.

Här kan du vika av från leden och gå ner till fågeltornet som kallas Svänötornet.

Svänötornet

Från detta fågeltorn har man bra utsikt över nordöstra delen av Kävsjön. Vid normalvattenstånd kommer sandstränderna fram och vid lågvatten syns även sandrevlarna längre ut i vattnet. Då är det läge för spaning på vadarfåglar. De behöver våta stränder, det är där de hittar sin mat. Det är också en ganska vanlig syn att se fiskgjusen jaga över Kävsjön. Ibland sätter den sig och vilar på stängselstolparna. Fiskgjusen ryttlar, dvs. hänger i luften när den söker efter fisk och när den spanat in ett byte dyker den snabbt ner i vattnet för att fånga fisken.

En vadarfågel som kan visa sig här är gluttsnäppan. Den häckar ofta i nationalparken. Man kan känna igen gluttsnäppan på att näbben är svagt böjd åt "fel" håll, uppåt. Vadarfåglar lägger i regel fyra ägg. Äggen är stora i förhållande till fågeln och fem ägg tar för stor plats för att fågel ska kunna hålla dem varma under ruvningen. Med sina långa ben går vadarna omkring i vattnet på sandstränderna och plockar mask, insekter, blötdjur,

kräftdjur, växtdelar och småfisk. Det är ofta hanen som ruvar. Honan flyger till Afrika tidigt på säsongen och lämnar hanen att sköta hushållet på egen hand.

Fiskgjuse (Pandion haliaetus)

Gluttsnäppa (Tringa nebularia)

14 Bäck

Bäck

Bäcken rinner från Häradsösjön till Kävsjön. 1840 när bönderna i trakten sänkte vattenståndet i Kävsjön med en meter, sänkte man även vattenytan i Häradsösjön och allt det vattnet rann ut genom denna bäck. Utmed bäckfåran är det en annan slags växtlighet. Det är mycket mera näringsrikt utmed en bäck eftersom rinnande vatten för med sig näringsämnen och syre. Det skapar förutsättningar för en mera krävande växtlighet.

15 Kanten av mossen

Här syns själva mosseplanet och dess vidder mot sydväst. Lägga märke till att mosseplanet höjer sig på mittdelen. Det är detta som är karakteristiskt för en högmossa, högre i centrum och lägre mot ytterkanten. Det beror på att det inte sker någon större nedbrytning av växter i en torvmossa, det är surt och syrefritt, inte många bakterier och andra nedbrytare kan leva där, därför lagras döda växter på varandra, lager efter lager och mossen växer i höjd. Växterna på ytan har tappat kontakten med grundvattnet. Den enda näring växtligheten på en högmossa får är nederbörd i form av regn och snö. Torvdjupet är här vid leden kanske några meter, sedan höjer sig mossen utåt. 500 meter ut på mosseplanet är torvdjupet ca 5 meter.

16 Stigskälet

Här delar sig stigen och du får välja vilken väg du ska ta, båda leder till samma mål. Östra stigen (vänster) går på rocknarna via den rullstolsanpassade svartgölsleden och den ger dig möjlighet att vandra ut till svartgölen, innan du kommer fram till parkeringen vid östra rockne.

Den västra stigen (höger) går närmare Kävsjön och är den kortaste om du ska till naturrum. Denna guide har text till bägge lederna så vissa av siffrorna kommer du inte att passera.

5 Rampens början

Här börjar den byggda rampen ut till Svartgölen. Den är ca 500 meter lång och längs med leden växer förutom olika arter av vitmossa, också ljung, dvärgbjörk och silesår. Leden

är byggd av medlemmar i Föreningen Store Mosse Nationalpark. Frivilliga krafter som ägnar sig åt att hålla parken tillgänglig för alla.

Det finns tre viloplatser med bänkar på vägen ut. Vid kanten av Svartgölen finns flera bord och sittplatser lämpliga för förtäring av den medhavda matsäcken. När man lämnar fastmarken och ger sig ut över själva mossen blir tallarna mindre och mindre. Det beror på att det finns väldigt lite näring i själva mossen. Den näring som finns i fastmarken sprider sig ut en bit i mosskanten, vilket gör att träden blir mindre och mindre ju längre ut från fastmarken man kommer. Längre ut på mossen växer enbart små martallar, kanske bara någon meter höga, men riktigt gamla, kanske 60–70 år.

Vitmossa, Från mossens yta ner till fastmark är det här omkring 5 meter. Det är lager av torv och vatten. Torven består främst av olika arter av vitmossa som har bevarats i årtusenden. Det finns ca 45 olika arter av vitmossa i Sverige. I Store Mosse nationalpark finns ungefär 20. Vitmossan är uppbyggd som ett träd till formen, en stam med sidogrenar, och högst upp ett huvud eller krona. Vitmossan är själva basen i en mosse. Torv består till största delen av gammal död vitmossa.

I en mosse är vattnet nästan syrefritt och dessutom så näringsfattigt att bara ett fåtal arter klarar av att växa där. Bara en mindre nedbrytning sker, de döda växterna förmultnar inte utan läggs lager på lager och blir till torv. Vitmossan är dessutom antiseptisk i sig själv och tar död på de bakterier som händelsevis klarat sig kvar i omgivningen.

Om du vill gå ut till Svartgölen är det bara 500 meter.

Rubinvitmossa (Sphagnum rubellum)

Flytvmossa (Sphagnum cuspidatum)

6

Sileshår är en av nationalparkens köttätande växter. De finns i stora mängder på Store Mosse, och i tre arter, rundsileshår, småsileshår och storsileshår. Det kan inte vara lätt att vara en liten flygande insekt som inte bara måste akta sig för fåglar, spindlar och andra rövare, utan även kan få sätta livet till på grund av rovgiriga vackra blommor. Sileshåren producerar små droppar på blommorna som attraherar insekter. Insekten fastnar och hålls kvar av de långa spröten. Växten tar åt sig näringen från insekten genom en kemisk process. Det är tack vare insekterna som sileshår klarar av att växa ute på den näringsfattiga mossen. Alla arterna i släktet har använts till att göra så kallad tätmjolk. Vätskan från körtelhåren har använts som vårtborttagningsmedel.

Storsilesår (Drosera anglica)

Här ute på spången över mossen kan man med lite tur träffa på grönbenan. Denna vadarfågel häckar ofta i det här området, och under den tiden flyger den ofta omkring oroligt och håller ett vakande öga på besökarna. Grönbenan är en karaktärsfågel på Store Mosse, den har gröna ben och lång näbb. Den är en av ett fåtal vadarfåglar som gärna sitter i träd.

Grönbena (Tringa glareola)

7 Svartgölen

Svartgölen har ett maxdjup på 4,5 meter. Bottenvegetationen består mest av vitmossa. Den är en av ett fåtal dokumenterat fisktomma sjöar i Jönköpings län. Det går alldeles utmärkt att bada i Svartgölen för den som så önskar. Det är garanterat fritt från bitande gäddor. Strand saknas, men det går lätt att ta sig upp ur vattnet intill tallen som står mellan plattformen och sjön.

Titta lite på hur träden runt gölen ser ut, det är ganska stora träd närmast vattenkanten, sedan blir träden mindre ju längre från gölen man kommer. Marken närmast vattnet är torrare därför att sjön dränerar, det innebär att växternas rötter får mera syre och näring och trädet kan växa. Ju längre från sjökanten man kommer desto näringsfattigare och surare blir det i marken, och desto mindre blir träden.

Från stigskalet ut till Svartgölen fortsätter du mot Östra Rockne parkeringen

4

Av olika anledningar kan ett träd dö när det fortfarande står upp. Det kan ha blivit påverkat av förändringar i marken som gör att rötterna kanske torkar ur eller försumpas. När ett träd blir försvagat finns det många insekter eller växter som angriper trädet. Sedan

kommer andra djur och växter i sin tur och äter upp de första och även delar av trädet. Det finns organismer till varje fas i trädets livscykel tills det är helt borta. Några vanliga insekter som gillar tall är timmerman och mägborre. Timmermannens larver är dessutom förtjusta i mägborren.

Timmerman (*Acanthocinus aedilis*)

Mägborre (*Tomicus piniperda*)

3

I rotvältnen kan man tydligt se den fina sanden som rocknarna består av. Det syns också tydligt att ”förnan”, det översta jordlagret med näring är ganska tunt. Granen föredrar näringsrikare mark än tall. Trots det, växer det gran även här. Det beror på att just här, där granfröet till denna gran landade var det tillräckligt gynnsamt för att plantan skulle klara av att växa upp i skydd av tallarna och bli en vuxen gran.

I samma ögonblick som ett gammalt träd faller, är det ett dramatiskt slut på ett långt liv. Ett stort antal djur, har haft bostad och födokälla i eller under trädet under årens lopp. Nu blir det helt plötsligt plats för många fler och nya organismer att ta över. ”Död ved lever”, antalet arter ökar nu dramatiskt. Det är svampar, insekter, maskar, kärlväxter, mossor och lavar som tar vid och vill använda den näring som det döda trädet innehåller. Ett träd som får ligga kvar på marken kallas för låga. Beroende på art och omständigheter kan det ta mellan några få, till kanske hundra år innan trädet är helt borta.

En skalbagge som är aktuell för närvarande är granbarkborren. Den ger sig på nydöda granar, vilket funnits i stor mängd efter de senaste årens stormar. Blir antalet granbarkborrar stort så attackerar den även stående levande träd, i regel granar som inte är helt friska.

Granbarkborren är faktiskt populär hos vissa, till exempel **myrbaggen** som är en av dess viktigaste naturliga fiender. Både den vuxna myrbaggen och dess larv äter gärna granbarkborrar. Även hackspetten kalasar med förtjusning på barkborrar.

2

Höga och låga sandåsar i varierande längd korsar landskapet. Åsarna, eller Rocknarna som de också kallas, skapades för ca 12 000 tusen år sedan. Fornbolmen som bildats av smältvattnet från inlandsisen, dränerades pga. landhöjningen, och då kom det fina materialet, som legat på sjöbotten, upp i dagern. Isande vindar svepte ihop sanden i höga dyner. Mellan dynerna försumpades området och utvecklades så småningom till den mosse som breder ut sig idag. Ryggarna som fortfarande sticker upp ur mossen är huvudsakligen bevuxna med tallskog. På marken växer blåbär, odon och lingon. Under

svampsäsongen kan man hitta kantareller och rimskivling, samt en rad olika soppar. Alla dessa svampar trivs på sandig mark.

Rimskivling, (Rozites caperatus)

Om man tar en titt på tallarna intill stigen ser man att somliga har många döda grenar nedanför kronan. Detta tyder på att landskapet uppe på rocknen har varit mycket öppnare, och att ljus nått längre ner, så att dessa grenar en gång hade plats att breda ut sig.

Lek med tanken att du förflyttar dig några tusen år bakåt i tiden. Dessa rocknar låg då på samma ställe som nu men mossen på sidorna var några meter lägre ner. På de sista 1 000 åren har Store Mosse växt omkring två meter i höjd. Tänk bort alla granar som du ser, granen kom till detta område så sent som för bara 1 000 år sedan. Innan dess växte det bara tall med inslag av löv på rocknarna. Det är här på de torra rocknarna som människor tagit sig fram i årtusenden. Tänk om rocknar kunde berätta!

Genomskärning av en rockne

1 Östra Rockne, parkeringsplatsen

Här börjar leden till Svartgölen. Första delen av leden går på fastmark, för att sedan på en rullstolsanpassad ramp leda ut till Svartgölen där en stor plattform är uppbyggd med bänkar och bord. Från Östra Rockne till Svartgölen är avståndet 1850 meter. Det går utmärkt att ta sig fram med både barnvagn och rullstol. Här vid Östra Rockne finns torrtoalett.

Åt nordväst, mellan träden kan man skymta en mindre mosse och längre bort i samma riktning fortsätter "Det stora gungflyet" tills Kävsjön tar vid. Hela detta område har ett rikt fågelliv under sommarhalvåret, och skyddas därför mellan 1 mars och 30 september med tillträdesförbud. Det beräknas att ca 250 fågelarter har setts under årens lopp i

nationalparken och det stora flertalet fåglar håller till i och omkring Kävsjön. Omkring 140 fågelarter häckar i nationalparken.

Tranan är en karaktärsfågel i parken under sommarhalvåret, den häckar lite runt om i parken och med lite tur kan besökaren få se tranfamiljen vandra omkring på jakt efter mat. Kungsörnen besöker nationalparken främst vintertid då örnutfordring sker regelbundet. För mer information om detta, kontakta naturum.

17 Vattensamlingen

Vid en sådan här vattensamling kan man med fördel leta efter luftens akrobater, trollsländorna. Trollsländan är ett utpräglat rovdjur både som larv och som vuxen. Flugor och mygg äts med förtjusning både till frukost, lunch och middag. Mindre fjärilar och skalbaggar står också på menyn. Trollsländan är beroende av värme för att flyga bra och därför ser man den jaga under varma soliga dagar. När det är svalt sitter den gömd och väntar på bättre väder.

Arter som kan finnas här är följande:

Äkta trollsländor: Gungflymosaikslända, (*Aeshna subarctica*), Guldtrollslända, (*Cordulia aenea*), Metalltrollslända, (*Somatochlora flavomaculata*), nordisk kärrtrollslända, (*Leucorrhinia rubicunda*), Myrtrrollslända, (*Leucorrhinia dubia*), Fyrfläckad trollslända, (*Libellula quadrimaculata*),

Flicksländor: Sjöflickslända, (*Enallagma cyathigerum*), Allmän smaragdflickslända, (*Lestes sponsa*).

Vid stigskalet, följ skyltarna mot naturum. Går du rakt fram kommer du till Östra Rockne parkeringen.

18 Början på Gungflyleden

Gungflyleden byggdes vintern 2009/10. Stolparna som plankorna vilar på är nedkörda till botten, på vissa ställen upp till 4 meter. Gungflyet består av en rotmassa från växtligheten som vuxit sig samman. Vattnet här står i förbindelse med Kävsjön som syns skymta västerut. Det är en helt annan växtlighet här jämfört med högmossen. Utmed leden kan man hitta växter som, ängsnycklar, en orkidé, vattenklöver och slätterblomma. På försommaren flyger den vackra makaonfjärilen omkring, ofta synlig nära leden. Ute på leden finns det flera rastplatser med bänkar.

Ängsnycklar (*Dactylorhiza incarnata*)

Vattenklöver (*Menyanthes trifoliata*)

Slätterblomma (Parnassia palustris)

Makaonfjäril (Papilio machaon)

Wibecksplatsen

Från Wibecksplatsen och in till naturum följer nu Wibecksledens vandrarhandledning baklänges med början på nummer 9.

9 Wibecksplatsen

Rastplatsen ligger på en liten ö som sticker upp i myren, till och med urberget syns på några ställen. Här är det är näringsrik moränmark. Det ser man genom att granarna har växt sig höga och kraftiga. Den öppna marken närmast är ett kärr och längre ut har det bildats ett gungfly. Gungflyet består av ett växttäcke som sitter ihop av rötter och växtlighet. Alltsammans flyter på Kävsjöns vatten.

Före år 1840 var detta kanske en liten kobbe i Kävsjön. Det året sänktes vattennivån ca en meter, då var det fattiga tider och människorna behövde mer mark att odla på. Här ute på gungflyet skördades starrgräset och man använde hästar att köra iland det med. När det blev så blött att hästarna sjönk i gungflyet, bar man iland skörden för hand.

8

Härifrån och fram till rastplatsen växer det klockljung på flera ställen. Det är ett lågväxt vintergrönt ris med rosa blommor som sitter i flock.

Klockljung (Erica tetralix)

7 Mossor

I diket växer olika sorters vitmossa och på lite torrare mark intill växer björnmossa.

Stor björnmossa, är en av Sveriges största mossarter. Stammen är kraftig och fibrerna från den har använts till exempel till att göra små borstar. Björnmossornas blad liknar barr. Björnmossa kan ensam täcka stora områden i näringsfattiga kärr och sumpskogar. Björnmossa är en mycket omväxlande art och den kan växa på många andra ställen också.

Stor björnmossa (Polytrichum commune)

Vitmossa, det finns nästan 50 olika arter av vitmossa i Sverige. På Store Mosse finns ungefär 20. Vitmossan är uppbyggd som ett träd till formen, det är en stam med sidogrenar, och högst upp ett huvud eller krona. Vitmossan är själva basen i en mosse. Det är den som så småningom utvecklas till torv. I en mosse är vattnet nästan syrefritt och dessutom så näringsfattigt att bara ett fåtal arter klarar av att växa där. Bara en mindre nedbrytning sker, de döda växterna förmultnar inte utan ligger lager på lager och blir till torv efter några tusen år. Här i diket och kärret växer olika arter av vitmossa.

Granvitmossa (Sphagnum girgensohnii)

6 Pors, blöt skog och hackspettar

Här vid kanten av diket växer pors. Det är en ganska lågväxt, starkt doftande buske, den kan bli upp till en meter hög. Grenarna är rödbruna. Pors blommar på bar kvist, i april-maj, med små rödaktiga blommor. Smular man sönder bladen luktar det starkt. I den formen är pors användbar som myggmedel. Pors har även använts för att tvätta sår, och mot huvudvärk, skabb och svullnader. Det är också en uppskattad snapskrydda.

Pors (Myrica gale)

I det blöta området är det björksumpskog, med en hel del döda björkar. Så här såg det kanske ut i kanten av Fornbolmen för 6000 år sedan. Här finns chansen att se mindre hackspett klättra omkring och leta efter goda insekter på de döda björkstammarna. Det är den minsta av våra hackspettar, bara 14–15 cm lång, ungefär som en bofink. Ett 40–50 hektar stort lövskogsområde med mycket gamla och murkna träd, är vad den mindre hackspetten behöver för att kunna häcka framgångsrikt. Idag finns det endast cirka 5000 par kvar i Sverige. Mindre hackspettens favoritskog är äldre vildvuxna lövskogar. Boet hackas ut i ett murket lövträd.

Mindre hackspett (Dendrocopos minor) Foto: Lars Pettersson

Sommartid lever mindre hackspetten ett ganska behagligt liv, den äter insekter, till exempel bladlöss, myror, flugor fjärilar, skalbaggar och sländor, som finns i överflöd. Men på vintern har den samma problem som den tretåiga och den vitryggiga hackspetten, den är tvungen att hitta sin mat i döende och död ved. Detta är ett problem för hackspetten i dagens välstädade skogar, men här i nationalparken städar vi inte bort de döda träden så här trivs hackspetten alldeles utmärkt.

5 Sprängticka och lavar på björk

Sprängticka, den svarta utväxten på stammen på björken är en svamp som heter sprängticka. Innanför det svarta skalet finns själva svampen. Den är brun och mycket hård. Sprängticka används mycket som medicinalväxt i Ryssland. Den kallas där för **chaga**. Den lär vara bra mot alla sorters magproblem, den kan drickas som te, och smakar riktigt gott. Den har använts som medicin mot olika sorters cancer sedan 1700 talet.

Björkticka: björktickan har en antibiotisk effekt, det vill säga att den dödar bakterier. Ismannen Ötzi som man hittade efter legat infrusen 5000 år i alperna hade en bit björkticka i sitt halsband. Ett sätt att använda björkticka är att doppa björkticka i hett vatten och göra te, det lär dock inte vara någon gastronomisk lækkerhet. Björktickan användes förr som nåldyna

Sprängticka (Inonotus obliquus)

Björkticka (Piptoporus betulinus)

På gamla träd hittar man många olika sorters lavar. Lagg märke till att lav och mossa växer helst på den delen av det lutande trädet som får regnvatten på sig. Det är där den får sin näring. Det är bara 100 år sedan man upptäckte att en lav består av en förening mellan svamp och alg. Precis under sprängtickan trivs de inte. Dit når inte vattnet och kanske innehåller svampen ämnen som tar död på lavar och mossor. Men titta vidare runt stammen och ner mot marken. Där växer näverlav (*Platismatia glauca*) och flera olika bägarlavar. En del av dem känns som mjuka nålar och en del har som en liten platt bågare i toppen. Lav är mycket känslig för luftföroreningar. Vissa sorters lav, till exempel lunglav, klarar bara av att växa där luften är riktigt ren. Därför hittar man sällan lav på träden i städerna.

Skägglav (Usnea filipendula) *Näverlav (Platismatia glauca)* *Blåslav (Hypogymnia tubulosa)*

4 Matplats för spillkråka

Spillkråka, i den här gamla tallen har spillkråkan hackat hål, när den letat efter myror och annat godis inne i stammen. Spillkråkan är den största hackspetten vi har i Sverige. Den kan bli drygt halvmeter lång, är helt svart men med en röd fläck högst upp på huvudet. Spillkråkan finns i hela Sverige utom i fjällen. Den hackar ut och gör ett nytt bo nästan varje år, till glädje för andra fåglar som då kan hitta färdiga bostäder att flytta in i. Spillkråkan är en stor fågel och behöver grova träd, helst asp eller tall.

Tall (*Pinus sylvestris*) med hackspår

Spillkråka (*Dryocopus martius*) Foto: Lars Pettersson

3 Låga

Låga, kallas ett dött träd som fallit till marken. En låga innehåller ofantligt mycket mera biologiskt liv än ett levande träd. Svampar, insekter, mossor och lavar lever på resterna och tillgodogör sig näringsämnen i trädet under många år. Till slut är trädet helt för-multnat. Alla delar av trädet har återgått till marken där trädet föll, eller blivit mat åt olika djur och växter

Användning av död ved

Mat: Svampar lever av veden. Insekter äter innerbark, ved, svamp, larver och andra insekter. Fåglar äter insekter och larver.

Växtplats och boplats: För lavar, mossor, myror, bin, insekter, fåglar ekorrar och mårdar.

Skydd: Mot torka, kyla, och som övervintringsplats för insekter, snäckor, maskar, fåglar, ekorrar och mårdar.

Konstruktionsmaterial: Getingar tillverkar sina bon av trä.

2 Stående död tall

Denna tall är död sedan många år och bidrar nu till den **biologiska mångfalden = rikedom av arter, genetisk variation inom arter, samt mångfalden av ekosystem**. Titta noga på stammen - där syns små runda hål. Det är kläckhål där små skalbaggar kläckts och krupit ut. De olika mönstren på stammen är larvgångar där skalbaggen, när den var larv, kröp omkring och åt sig mätt på de näringsrika celler som växer mellan veden och barken. När trädet dött ramlar så småningom barken av. Olika arter lämnar olika spår efter sig.

1

Rotvålta av tall, från stormen Gudrun 2005. En rotvålta där hela trädet sitter kvar är ofarlig då den inte kan slå igen. Däremot finns risken att få nedfallande sten i huvudet om man går intill vältan. Grus och sand som följt med rötterna upp är ett livsvillkor för skogens hönsfåglar, till exempel tjädern som äter tallbarr på vintern. Fåglar har inga tänder utan använder grus till att mala sönder barrer med, och grus följer ofta med rotvältan upp och finns där i serveringshöjd under vinterhalvåret.

Namn efter Edward Wibeck

Wibecksleden har fått sitt namn efter den kände och legendariske jägmästaren och professorn Edward Wibeck. I slutet av 1800-talet upptäckte han flera ovanliga fågelarter runt Kävsjön här på Store Mosse, till exempel myrsnäppa och dvärgbeckasin. Dessa två arter häckar normalt sett i nordligaste Sverige. Edward Wibeck gjorde också Kävsjön mer allmänt känd som fågelsjö och föreslog redan 1904 att området skulle skyddas som nationalpark.

Arbetet med att bygga leden

Hela Wibecksleden inklusive plattformen har byggts av Föreningen Store Mosse nationalpark, en ideell intresseförening för nationalparken. Ett 20-tal medlemmar arbetade med att bygga leden. De använde 4000 löpmeter granplankor som har väderskyddats med miljövänlig tjärolja. De skruvade fast plankorna med 10 000 rostfria skruvar. Grusgångarna är uppbyggda med 100 kubikmeter krossgrus, som ligger på en fiberduk.